

boljše ideje, boljše tehnologije, boljši proizvodi, večja konkurenčnost in večji profit – kot da na okolje pozablja, da ne rečemo, da ga celo izključuje kot zaviralno kategorijo. Na sedanji razvojni stopnji, tudi razvitega sveta, je ohranjanje okolja negativna postavka poslovnih kalkulacij. Teoretično pa vendarle lahko pričakujemo, da bodo svobodne tržne razmere z nenehno krepitvijo znanja prinesle tudi spoznanje o potrebnosti vitalnega naravnega okolja, podobno kot so prinesle dialektično spoznanje o potrebnosti kulture in drugih neproizvodnih dejavnosti za skladen razvoj človeka in družbe.

Visoko znanje in njegova visoka družbena cena sta pogoj za strpen in ustvarjalen odnos tehnologije, tehniške inteligence in družbe do okolja. Tehnika in tehniška inteligenca morata imeti dovolj razuma in moči, da ohranita okolje, brez katerega dialektično gledano, ne moreta imeti možnosti za lasten razvoj.

V Sloveniji čedalje pogosteje neprimerno obravnavajo okolje. To je posledica tehnološke arogance in malomarnosti. Ugotavljanje, da so za posamezna onesnaževanja krivi neki imaginarni človeški faktorji, nesrečni primeri ali kvečjemu še nepoučen delavec, ki ga zaradi nepoučenosti ne kaže preganjati, je nezrelo, špekulativno in oportunistično. Gre za popolno odgovornost strokovnjakov, neznanje, pomanjkljive tehnologije – skratka, za odnos tehniške inteligence oziroma znanja do okolja.

Ali ima tehnik oz. inženir, skratka, tehniški strokovnjak dovolj znanja, da bi lahko oblikoval svoj osebni in družbeni odnos do okolja? Ali ima ta strokovnjak ustrezen družbeni status, da bi lahko optimalne tehnološke rešitve tudi uveljavil in končno, ali ima znanje (v tem primeru tehnično) ustrezno družbeno vrednost oz. ceno, ki bi zagotavljala samopotrjevanje in tudi napredovanje. V teh razmišljanjih ugotavljamo, da ne.

Rešitev in oblikovanje ustreznega odnosa tehniške inteligence do okolja, s tem pa tudi prekinitvev zastrašujočega trenda naraščanja tehnične in tehnološke atake na okolje, so sistemske spremembe v družbeni obravnavi znanja in tehniške inteligence. To je dialektična pot. Trenutna rešitev pa je v okrepljeni zakonodaji in v večjem družbenem redu ter disciplini. Ohranjeno, visoko produktivno okolje in proizvodnja industrijskih dobrin sta si na tej stopnji razvoja v dialektičnem nasprotju, zato tudi drugi sistemi ubirajo v tem času pot zakonske in druge prisile za varovanje okolja. V razvojnem tempu je žal tehnološki razvoj očitno prehitel razvoj duha in zavesti, ki je kljub svoji materialistični imaginarnosti (zavest) vendarle še pomemben dejavnik pri oblikovanju družbenih odnosov med tehnikom, tehnologijo in okoljem.

IVAN SERNEC

Ekološka vzgoja kot razvojni dejavnik

Ob bridkih izkušnjah zaradi zadnje ekološke katastrofe (Černobil 1986), ki je močno prizadela svet človekovih vrednot in postala predmet zaresnega premisleka, želim spregovoriti nekaj besed o pomenu ekološke vzgoje za zdravo človeško življenje.

Na drugem jugoslovanskem posvetovanju Človekovo okolje v osnovnem in srednjem usmerjenem izobraževanju (Bled 1983) so udeleženci posveta že opozorili na vzgojne, strokovne, družbenoidejne in kulturne vidike ekološke vzgoje. Zato sodim, da je potrebno nadaljnje dograjevanje vzgojno-izobraževalne strategije in njej ustrezen stil dela. Danes se ekološka problematika nenehno pogloblja, kar lahko presojamo po njenem vplivu na človeka, aktivizaciji najširše družbene ekološke zavesti, njeni politizaciji in njeni usmeritvi v spoznavnokritično, moralno-etično vrednotenje družbenih pojavov. Kljub temu, da so to znana vprašanja, pa je vendarle treba poudariti, da razvita ekološka misel ni naključni produkt protislovnih situacij. Oblikovati jo je mogoče predvsem v organiziranem, demokratično-dialoškem vzgojno-izobraževalnem procesu.

Vzgoje za varstvo okolja v pedagoški praksi torej nikakor ne smemo podcenjevati. Njena potreba izhaja iz novih družbenozgodovinskih razmer pod čedalje močnejšim vplivom sodobne tehnološke revolucije in njenih družbenih posledic. Če smo danes sposobni objektivno predrati v analizo planetarne ekološke krize, je več kot nujno, da analizo podredimo teoretsko utemeljeni spreminjalni praksi. Tako rekoč vsi ekološki problemi so del najširšega družbenega okolja. Neučinkovito in neodgovorno premagovanje teh problemov poraja temeljno krizo človekove identitete. Sleherna degradacija okolja še najbolj prizadene prihodnost v strukturi in naravi dela kot izvoru človekove zgodovinske dejavnosti. Marsikdo si danes zastavlja osrednje življenjsko vprašanje: kaj se da pri tem storiti? Opozoril bi samo na en vidik in ta je povezan z dejstvom, da bo morala radikalno nova, na novih vrednotah temelječa ekološka zavest nujno vplivati na usmeritev v vrsti prednostnih znanstvenih strok in končno tudi v ekološko zasnovani samoupravljalški pedagogiki.

Ker gre za svet, ki je postal ekološko problematičen, poln nepredvidljivih posledic in nesmislov, se neizbežno vsiljuje sklep, da moramo v vzgojno-izobraževalnem delu intenzivirati vsa ustvarjalna, resnično človeška vzgojna prizadevanja, predvsem pa domišljati proces oblikovanja dejavne samozaščitne kulture slehernega posameznika. To mora najti svojo utemeljitev v dosledni ekološki osmislitvi vzgojno-izobraževalnih vsebin, njihovi medpredmetni povezanosti ter kritični vrednotno-spoznavni samoaktivnosti vseh udeležencev izobraževanja. Vsa spoznanja o medsebojni povezanosti in odvisnosti narave in družbe naj bi postala komplementarna vrednotna in kulturna sestavina splošnih in strokovno teoretičnih znanj v funkciji kvalitativnih bivanjskih potreb tehnološkega produkcijskega razvoja. Problem pa je, kako združiti oziroma preseči še obstoječo odtujitev ekološkega izobraževanja od potreb materialne proizvodnje. Vidik načelno nove, inventivne ekološke vednosti postaja vse bolj odločujoč za spoznavni odnos posameznika in družbe do njune lastne življenjske dejavnosti.

V tej situaciji bi se morali od vsega najbolj zavedati, da učinkovitega varstva okolja ni mogoče zagotoviti brez vsestranskega razumevanja ekoloških problemov proizvodnega delovnega procesa v njegovi predmetni vsebini.

V pripravah na X. kongres slovenskih komunistov smo zapisali, da sta varstvo okolja, vode, zraka in gozdov ter kakovost celotnega okolja temelj kvalitete življenja, da sta sestavni del celotnega procesa družbene reprodukcije. Že v delih klasikov marksizma so razmišljanja, pomembna za razkritje problema o potrebnosti vzgoje in usposabljanja za produkcijo, ki bo povezana z ekološko zavestjo: »Anticipacija prihodnosti – resnična anticipacija – je v produkciji bogastva sploh mogoča le glede na delavca in na zemljo. Pri obeh je lahko prihodnost zaradi

prezgodnje preobremenjenosti in izčrpanosti, zaradi motnje v ravnovesju med dajanjem in prejemanjem zares anticipirana in opustošena.«

Misel, ki jo Marx sicer omenja v zvezi z uničevalskimi težnjami kapitalistične industrijske civilizacije, bi bila površno prebrana, če bi socialističnemu produkciskemu načinu odmislili potrebo po zavestnem in odgovornem obvladovanju antagonizmov med človekom in naravo, je pglavitni smoter, da ekološka alternativa postaja vsebolj neizogibna zahteva v sistemu produktivnih sil, torišče razmerja moči med družbo in njenim okoljem kot naravno podlago za vse človeško življenje. Gre torej za spoznanje, ki zmore in mora vzpostaviti stik z osebno življenjsko aktivnostjo, ki je dolžna odkrivati mnoge nevarnosti, med temi tudi slepo vero v napredek in v njej skrito izgubo perspektive. Ekološko zasnovan vzgojnoizobraževalni proces je ob vseh pedagoških in didaktičnih pogledih treba razumeti predvsem kot program za človeka – kritično mislečega kulturnega dejavnika, ki zmore v najtežjih razmerah odgovorno presojeti vprašanja svoje in družbene eksistence.

Problem konkretnega izobraževalnega dela na tem področju se izrazito kaže ob nekaterih specifičnih potrebah:

- kako hitreje zagotoviti višjo kakovost pouka marksizma in socialističnega samoupravljanja na vseh ravneh usmerjenega izobraževanja;

- hitrejši pretok izvernih raziskovalnih rezultatov v pedagoški proces lahko bistveno vpliva na odpravljanje primanjkljaja ekoloških vsebin v zasnovi študijskih programov;

- organizirana pomoč strokovnih institucij in društev ter kadrovskih šol vzgojnoizobraževalnim organizacijam bi omogočala boljše možnosti za strokovno usposabljanje kadrov za potrebe ekološke vzgoje;

- samoupravljanje kot revolucionarna družbena praksa, ki se usmerja v iskanje novega, bi se morala pri vzgojnoizobraževalnem delu poleg družbenozgodovinskega in razrednega vidika globlje soočiti s problemom subjektivitete – s subjektivnim, voljnim, moralno-etičnim, vrednotnim, intelektualnim in ekološkim vidikom odločanja, kritični premislek pa radikalno premakniti na problemsko področje kvalitete življenja, sistema vrednot, interesov in potreb ter vsega, kar je potrebno za razvijanje novih – ekonomskih, političnih in kulturnih odnosov.

V Socialistični republiki Sloveniji smo v obdobju od 1978 do 1983 sprejeli vse temeljne zakone in na njihovi podlagi nove vzgojno-izobraževalne programe. Ciljno izhodišče za pripravo programov – razvijati svobodno, ustvarjalno, samostojno in celovito osebnost socialistične samoupravne družbe se izraža med drugim v razvijanju zavesti o potrebi po smotrnem gospodarjenju z naravnimi viri ter varovanju naravnih in drugih vrednot človekovega okolja. Vzgoja za varstvo okolja je tako postala integralni del vsega vzgojno-izobraževalnega dela, sestavina splošne izobrazbe in posebnih strokovnih praktičnih znanj v usmerjenem izobraževanju.

Operativna zasnova smotrov in vsebin vzgoja za varstvo okolja v vseh oblikah organiziranega izobraževalnega dela v osnovnem in usmerjenem izobraževanju kaže na višjo raven motivacije za spoznavanje okolja.

Ta možnost pa ni edina, saj dosedanje aktivnosti v kulturnih, naravoslovnih in drugih dejavnostih, proizvodnem delu in delovni praksi ustvarjajo širše možnosti za interdisciplinarno spoznavanje prostorskih problemov.

Pri pospešenem spreminjanju in posodabljanju izobraževanja pa bi lahko gradili na nerealnih predstavah, če bi mislili zgolj z normativnimi določili šolskega

pedagoškega procesa, ločenega od širšega sistema globalne strategije družbenega razvoja, ki bo usmerjena k oblikovanju nove podobe ekološko osveščene samoupravne socialistične družbe. Pod pritiskom obstoječih kriznih razmer so razsežnosti teh nalog neprimerno večje in zahtevnejše kot nekoč.

VILI REZMAN

Ekološke perspektive

(med razumom in umom)

Odločno premalo je spoznati in priznati svetovno ekološko krizo. Stanje in procesi v svetu groze z vso silovitostjo podreti ovire na poti v družbeno zgodovinsko, planetarno, kozmično kataklizmo. Zaostritev problemov je povzročila, da je Komisija za varstvo okolja in zdravja letošnjega Svetovnega kongresa intelektualcev v Varšavi ponovno obudila izraz ekocid, zločin proti okolju, v katerem živimo in delamo. Kriza nas opozarja, da izgublamo svoj oikos, dom, zavetje. Patos izraza ne more biti odveč, prej je nuja, kakor je nujen premik od zgolj instrumentalnega razmišljanja k tudi vrednotnemu. Ekološki stresi, ki jih doživljamo iz dneva v dan in ki so erupcija nakopičenih protislovij, dobivajo katarzične določilnice, opozarjajo na nujnost po radikalni, vseobsegajoči spreminjevalni praksi. Nekateri zasnove, kako naprej, so zaradi skrajnosti nesprijemljive. Pa vendar zaradi površinske brezpustnosti položaja najdejo svoje pristaše.

Ena takšnih ekstremnih zasnov je naturalistični redukcionizem. Voltaire je z odkritim sarkazmom zavrnil Rousseaujev poziv »Nazaj k narodi!«, češ da človeka ima, ko bere njegove tekste, da bi zopet hodil po štirih. Kasneje sta Marx in Engels v Sveti družini, v poglavju Narava in zgodovina enako neusmiljeno opravila s »kritično kritiko« in njenim ločevanjem zgodovine od naravoslovja in industrije ter poudarila, »da ne vidi kraja, kjer se poraja zgodovina, v grobo materialni produkciji . . .« (MEID I, str. 533). Neprizanesljive kritike je bila deležna tudi Feuerbachova, za človekovo produktivno dejavnost nedovzetna apoteoza narave.

»Tako zelo je ta dejavnik, to nenehno čutno delanje in ustvarjanje, ta produkcija podlaga vsega čutnega sveta, kot zdaj eksistira, da bi, ko bi bila pretrgana samo za eno leto, Feuerbach ne našel neznanske spremembe samo v naravnem svetu, ampak bi zelo brž pogrešil tudi ves človeški svet, celo svojo lastno eksistenco.« (MEID II, str. 31 – Nemška ideologija).

Vse do danes sežejo nezdgovinske reminiscence na »Prirodu«. Kaj poreči ekološkim puristom? Naj opuste svoje abstrakcije!

Pogosto opozarjajo, da je prirodu . . . treba ohraniti tudi za kasnejše rodove. Ne smemo spregledati omejenosti te rešitve. Dolžni smo jo ». . . kot boni patres familias (dobri družinski očetje) izboljšano zapustiti prihodnjim generacijam« – (K. Marx: Kapital, 3. knjiga, CZ 1973, str. 866). Poudarek ni na zapustitvi, ampak na izboljšanju. Po besedah iz Nemške ideologije imamo pred seboj vedno »zgodovinsko naravo« in »naravno zgodovino« (MEID II, str. 30), v Pariških rokopisih pa je Marx zapisal, da ». . . vsa tako imenovana svetovna zgodovina ni nič drugega kot ustvarjanje človeka s človeškim delom, kot nastajanje narave za